

Tür: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 26 Ekim 2022

Kabul Tarihi: 2 Aralık 2022

Yayımlanma Tarihi: 20 Aralık 2022

Atf Künyesi: ÇOMAK, Melih (2022), “Eylül Romanı’nın Göstergibilimsel Çözümlemesi”,
International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS), C. 3, S. 2, s. 226-241

EYLÜL ROMANI’NİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Melih ÇOMAK¹

10.54566/turas.1194684

ÖZ

Göstergebilim, yaygın olarak bilinenin aksine anlamı değil anlamlandırmayı ele alan bir yöntemdir. Anlam için olan, anlamlandırma ise anlamın farklı bağlam ve özneler tarafından biçimlendirilmesidir. Anlamlandırmanın ele alınması göstergebilim tarihinde durağan ve devingen biçimler üzerinden değerlendirilir. Bu durum farklılığı ortaya koyar. Durağan yapıların incelenmesi eyleyenler çizelgesi, anlatı izlencesi ve göstergebilimsel dörtgen ile gerçekleştirilir. Özneler arası nesne sahipliği ve yoksunluğu, nesneye yüklenen değer ve karşıtlıklar durağanlıktır. Devingen yapılar ise varoluş, tutku, gerilim yapılarında biçimlenmektedir. Görüngülerle ilintili olarak içten gelen duygulanım ve aralarında oluşan gerilimin bedensel gösterimi ve eylemlere etkisi bunun örneğidir. Metnin anlamlandırılmasını oluşturan anlamın farklı bağlamlarda ele alış biçimlerinin formüle edilmesidir. Çalışmada Mehmet Rauf’un Eylül adlı romanı

¹ Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Dilbilimi Bölümü, melih.comakk@gmail.com, ORCID 0000-0002-0641-4154

Greimas'ın göstergebilim yaklaşımından yola çıkılarak çözümlenmiştir. Çalışmada, metnin akışını değiştiren uzamsal değişimler temel alınıp, metin söylemsel, anlatsal ve temel yapısı üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, Anlatı, Dilbilim.

SEMIOTIC ANALYSIS OF THE EYLÜL NOVEL

ABSTRACT

Contrary to what is widely known, semiotics is a method that deals with meaning, not meaning. Meaning is immanent, and signification is the formation of meaning by different contexts and subjects. The treatment of signification is evaluated through stationary and dynamic forms in the history of semiotics. It is not the content of the text that is important, but the way it is handled. This situation reveals the difference. The study of stationary structures is carried out by actionalists, narrativism and semiotic quadrangle. Decisiveness is the ownership and deprivation of objects between subjects, the value and oppositions imposed on the object. Dynamic structures, on the other hand, are formed in the structures of existence, passion, tension. An example of this is the emotional decency that comes from within in relation to phenomena and the bodily representation of the tension that occurs between them and the effect on actions. It is the formulation of the ways in which the meaning that constitutes the meaning of the text is considered in different contexts. In this study, Mehmet Rauf's novel Eylül is analyzed based on Greimas' semiotic approach. In the study, spatial changes that change the flow of the text are taken as a basis and the text is examined through discursive, narrative and basic structure.

Keywords: Semiotic, Narration, Linguistic.

GİRİŞ

Metin, anlamın içkin olduğu ve insan tarafından anlamlandırılabilen tüm yapılardır. Anlamın değişmediği, anlamlandırmanın değiştiği metinlerin her yönüyle, yüzeyden derine çözümlemesinin sunumu göstergebilim aracılığıyla yapılmaktadır. Metnin biçimsel yapısı, dili dil içinde incelerken, işlevsel bir çözümlene aracı olan göstergebilim metnin dış bağlam ile ilişkilendirip olabildiğince nesnelleştirmeye çalışıp, öznelleşmeden uzaklaşmaya çalışarak çözümlenmektedir. Göstergebilimde içeriğin biçimi ortaya konarak anlamlandırma temele alınır. Böylece ortaya göstergebilim kuramının anlatsal göstergebilim yönü ortaya çıkmaktadır. Bu aşama göstergebilimin ortaya çıktığı ve Algirdas Julien Greimas'ın eylem göstergebilimi olarak da adlandırdığı yazınsal çözümlenmedir.

Genel olarak göstergebilim bir dizgedeki anlamlı yapıları, kodları, ve bunlarla ilintili göstergeleri ve üretildikleri bağlamı çözümlene kuramıdır (Kalelioğlu, 2021: 189).

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

Göstergebilim doksanların başında artalanındaki gelişmelerden de kaynaklı olarak metindeki devingen yapıları incelemeye başlamıştır. Böylece tutku, gerilim, kılıgı, gerilim ve görüngü göstergebilimleri ortaya çıkıp, göstergebilim yepyeni bir boyuta ulaşmıştır. Günümüzde göstergebilim anlayışı bu bağlamda şekillenmekte ve devingen yapılar odaklanmaktadır. Artık göstergebilim tamimiyle felsefeyi temel alıp anlamlandırmasını her türlü yapının oluşum ve oluşumların etki sürecine indirgemıştır. Göstergebilim metni ister devingen isterse durağan bir bağlamda ele alıp çözümlenin her durumda çözümlene nesnesini en ince ayrıntısına kadar ele almaktadır.

Çalışma, Türk roman tarihinin ilk psikolojik romanı olan Eylül'ü anlatsal göstergebilim üzerinden çözümlenip Çomak (2021)'de yapılan Eylül romanının tutku göstergebiliminin bir parçasını oluşturan zamansallaşma ile ilgili çözümlenmesiyle yer yer karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Tutku göstergebilimi özünde bulunan ya da bulunabilme ihtimali olan ya da bulunacak tutkuların felsefe temelli olarak göstergebilim yöntemiyle çözümlenmesidir (Çomak, 2021: 137). Böylece göstergebilimin her iki dönemi de ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmada öncelikle kuramsal artalan bilgileri verilip çözümlenmenin dayanakları ortaya konacaktır. Bu kuramsal yapı üzerinden de Eylül romanı çözümlenip anlamlandırılacaktır.

Kuramsal artalan

Göstergebilim genel olarak anlamı kullanmayı, dolayısıyla anlamlandırmayı temele almış, inşasını anlamlandırma üzerinden yapmış (Courtés, 1976: 33) ve söylemsel *anlambilim*, metin ve imge üzerinde var olmuştur (Fontanille, 1999: 1). Geleneksel göstergebilim, anlatsal göstergebilim, kuramında *gösterge* kendisi dışındaki bir yapının, *içeriğin biçimidir*. Çağdaş kurama göre *gösterge anlatım* ve *içerik* tarafından şekillendirilen tüm biçimler olarak kabul edilmektedir (Hjelmslev, 1966: 65). Böylelikle gösterge hem kendi içiyle hem de kendi dışıyla bir bağlam kazanır. Bu bağlamda ele alınabilecek olan *göstergebilimsel işlev* ise *göstergenin içerik ve anlatım düzlemlerinin üzerine inşa edilmiştir* (Hjelmslev, 1966: 66). *İçerik* ve *anlatım* göstergebilimin işlevselliğini meydana getirmektedir. *Anlatım* olmadan anlatımın içeriği, *içerik* olmadan *içeriğin anlatımı* var olamamaktadır (Hjelmslev, 1966: 66-67). Her iki aşamada, yazınsal göstergebilim içinde birbirini tamamlayan yapılarıdır. İşlevsellik içerik ve anlatımın üzerine inşa edilmekle bir üst yapı oluşturmaktadır. İşlevselliğe gidiş ise anlatım ve içerikten geçmektedir.

Göstergebilimsel çözümlenmede, bir anlatımın oluşumu ve aşamaları, var olan anlam, anlamın oluşum süreçleri incelenmektedir. Göstergebilim anlam oluşumunu inceler. Metin çözümlenmelerinde göstergebilimin kullanılması bu nedendir (Uzdu Yıldız, Çapan Tekin, Tülü, 2018: 3).

Çözümlene düzeyinde yapıların birbiri ardına eklenerek gelmesi ve bir devamlılık sağlaması esastır. Bu sayede metin olarak adlandırabileceğimiz tüm yapılar çözümlenebilmektedir. Bu çözümlene, alanyazında üç farklı döneme denk gelmektedir. Bu aşamaların her biri göstergebilim kuramının oluşum aşamasını oluşturmaktadır.

Metin içerisinde, metni oluşturan yapılar temelde aynı olarak gözükse bile, inceleme bağlamında ele alındığında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İçinde bir devingenlik barındırmayan, bundan kaynaklı sadece ara ara ve birbirinden bağımsız yapılar da yer almaktadır. Bu yapılara ayrık yapı denilebilir. Ayrık yapılar arasındaki kesintili eklemleme ilk basamaktır. Burada ayrık yapılar çözümlenir. Göstergebilimsel dörtgen ya da eyleyensel roller örnek verilebilir. Diğer bir basamak yine kesintili yapıyla ilgilidir. Kesintili yapı çözümlenme sırasında metnin ele alınış biçimi, diğer bir deyişle de durağan yapıların incelenmesi sonucu ortaya çıkan yapıdır. Burada kendi içinde bir eylem olsa da kesik kesik süreçler ele alınır. Bir değer nesnesi vardır ve bu bir eyleyenden başka bir eyleyene geçebilir. Özne /istemek/ kipliğine sahiptir. Bu incelenirken, istemenin neden kaynaklandığı, hangi tutkusal ve gerilimsel süreçlerden geçildiğine bakılmamakta ve burada aşamalı birimler çözümlenmektedir. Göstergebilimsel dörtgenin karşıtlık durumları ve kiplik yapıları örnek olarak verilebilir. Sonraki aşama ise kesintisiz olarak adlandırılmaktadır. Buradaki önemli nokta artık devingen yapıların çözümlenmeye başlamasıdır. Diğer bir deyişle ele alınan metin devingen bir yapı olarak görülmekte, buna neden olan durum ise çözümlenmeye olan bakış açısıdır.

Göstergebilim çıkışından itibaren kendi içinde iki farklı süreçte değerlendirilebilir. Buradaki ayırım yaklaşımdır. 90'lı yıllardan sonra, o güne kadar süre gelen göstergebilimin durağan yapıları çözümlenme eleştirisi ortadan kalkmakta, artık devinin ön planda olmaktadır. Bu aşamalar da Fransız ekolünde kesintili ve kesintisiz göstergebilim olarak adlandırılmaktadır. Kesintili ve kesintisiz göstergebilim, bir metnin anlamını düzenleyen birbiri ardına eklenmiş karşıtlık belirten nesnelere değildir. Ancak her ikisi de, ne kadar bağdaşmaz ve farklı olurlarsa olsunlar, birbiri üzerine kurulan ve birbiriyle etkileşim halinde olan göstergebilim süreçleridir. Kesintili ve kesintisiz söyleşimsel bir ilişki içerisinde ve aynı gerçeklik içerisinde birbirinden farklı ve ayırıcı özelliklere sahip ama birbirinden ayrılamaz yapıdadır. Çünkü karşıt ve tamamlayıcıdır (Ablali, 2003: 30-31). Göstergebilim gelişim ve şu anda içinde bulunduğu süreci iki aşamada gerçekleştirmiştir. Metni oluşturan yapı karşıtlıklar değil, gerilimdir. Bu da beraberinde devinimi getirir. Önce durağan yapılar ortaya konur ardından da devinin yapıları. Her iki dönem de birbiri üzerine karşıtlık içererek ve tamamlayıcılık göstererek kurulmuştur. Kuramın iki dönem olarak adlandırılmasının nedeni, göstergebilimi iki aşamaya ayıran durağanlık ve devinimdir.

Anlatisallık ve kesintili yapı

Göstergebilimsel sürecin yapı taşı olan anlatisallık, eylem göstergebilimi olarak da bahsedilen anlatisal göstergebilimin temelini oluşturmaktadır. Anlatisallık üç aşamadan oluşmaktadır: Söylemsel, göstergesel- anlatisal yapılar ve temel yapı (Bertrand, 2000: 29). Okunan anlatıda ilk aşamada görülebilecek göstergebilimsel yapılar bu aşamada betimlenerek söylemsel yapılar çözümlenir (Günay, 2013, s.194). Kesintili kavram, dönüşüm içerisindeki anlamda kendine yer bulur. İki anlatisal durumun kırılması ya da

kopması gibi bir durum söz konusudur. Bu da bir eyleyenin eylemindeki iki durumu arasında demektir (Greimas ve Courtés, 1979: 3). Söylemsel düzeyde kişi, zaman ve uzam bağlam içerisinde ele alınır. Kişilerde, betimlenen fiziki özellikler ve birbirleriyle olan ilişkileri tanımlanır. Zamanda anlatı ve öykü zamanı, anlatıdaki olayların zamansal değerlendirmesi ve yinelemeler gibi durumlar ele alınır. Uzamda ise eyleyenlerin durumları yer alır.

Kesintili göstergebilimin anlamın ortaya çıkışının ilk durumudur. Bu süreçte kesik yapılar ele alınır. Kesik kavramından da anlaşılacağı üzere bir bölünme vardır. Kesintili kavramı genellikle eylem göstergebiliminde kullanılır. Bu yapı anlatsal düzeyi ortaya çıkarır. Bu gösterge- anlatsal yapı demektir ve temel kavramı anlatı izlenedir. A durumunu temsil eden bir eyleyenin B durumunu temsil eden bir eyleyen ile, daha çok eyleyen dahil olabilir, birliktelik oluşturmasıdır (Ablali, 2003: 38). Bu süreç durağan bir yapının çözümlenmesidir. İki durum arasındaki değişim ve dolayısıyla dönüşüm ele alınır. Söz konusu olan eylemdir. İki özne arasındaki nesne değişimi durumun dönüşümüdür. Eylem ise bu olayın adıdır. Devingen yapılarla ilintili bir durum söz konusu değildir. Burada olan bir anlatının tümce gibi ele alıp oluşturucuların ortaya konmasıdır. Böylece bir anlatı, anlatının dilbilgisel bir metni olarak çözümlenir.

Greimas *eyleyen* kavramını zorunlu bir yapı olarak görmekte ve işlevselliğinin kişide ve varlıklarda ortaya çıktığını söylemektedir. Eyleyenler çizgesi 6 adet *eyleyenden* oluşur (Schmitt ve Viala, 1982: 73). Bunlar *gönderen, gönderilen, özne, nesne, yardımcı, engelleyen*dir. Bir eyleyen vardır. Bu eyleyen özne, yardımcı ya engelleyen, gönderen ya da gönderilen de olabilir. Çomak (2018: 22)'ye göre engelleyen de bir özne olarak kabul edilebilir. Bunun nedeni ise engelleyen de bir özne gibi davranmakta ve ortaya bir eylem koymaktadır. Bu eylemde nesne de olmaktadır.

Bir nesne vardır. Özne bu nesneye ulaşmaya çalışır. Nesnesiyle olan ilişkisi ayrışık ya da bağlıdır. Gönderen özneyi yönlendiren, gönderilen olaydan etkilenen, yardımcı eden, öznenin nesneye ulaşmasını destekleyen, engelleyen ise karşı çıkandır. Bu sürecin yer aldığı ve birden çok aşamadan oluşan yapıya ise "eyleyenler çizgesi" denilmektedir. Bu süreç, Greimas'ın da belirttiği gibi 6 işlevi ve 3 eksenini kapsamaktadır. İlk eksen gönderen ve gönderilen arasındadır. İkinci eksen özne ve nesne arasındadır. Üçüncü eksen ise yardımcı ve engelleyen arasındadır. Hébert'e göre (2013: 33) ilk eksen iletişim eksenini, ikinci eksen isteyim eksenini ve üçüncü eksen de edim (muktedir olma) eksenidir.

Eyleyen kavramı göstergebilimin sözdizimsel düzeyinde yer almaktadır. Gerçekleşmesini eyleyenler sağlamaktadır. Eyleyenselleşme denilen işlem söylemsel yapıda meydana gelir. Diğer bir deyişle *anlatı izlenesi*, özne ve nesne arasındaki ilişkiden yola çıkarak gerçekleşen, sözdizimsel bir çizgide ilerleyen ve *anlatsal söz*ün dönüşümünü gerçekleştiren bir yapıdır. Bu dönüşüm sayesinde *edim söz*ün yardımıyla *durum söz* başka bir *durum söz*üne evrilir (Bertrand, 2000: 183). Her *durum söz* kendi içerisinde durağan bir yapıya sahiptir. Durağandan devingenliğe

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

dönüşüm sırasında geçilir (Çomak, 2018: 23).

Anlatı izlencesi anlatının dokusunu ortaya koymaktadır. Anlatıda eyleyenlerin sayısı sınırlı olsa da edenlerin sayısı sınırlı değildir ve birden çok olabilir. Edenlerin görevi bir anlatıda taşıyıcılıktır (D'Entrevernes, 1979: 99). Her anlatıda *özne* ve *nesne* bulunmak durumundadır. Özneye bu bağlamda bakılırsa iki tür özne bulunmaktadır: *Durum öznesi* ve *işlemci özne*. *Durum öznesi bağlaşma* ya da *ayrışma* durumlarında özne ve nesne arasındaki durgun durumdur. Bu süreçteki *durum sözcüğü* denilmektedir. (D'Entrevernes, 1979: 16). *İşlemci özne* ise *edim* aşamasıyla ilişkilidir ve burada bir eyleme geçiş, nesneyi bulmaya yönelik söz konusudur (D'Entrevernes, 1979: 16-17). *İşlemci özne* her anlatıda *edim* aşamasına bulunmayacağı için olmayabilir. Böyle durumlarda bir dönüşüm gerçekleşmemiştir (Çomak, 2018: 24).

Greimas'a göre (1973: 14-15) *nesne değeri* arzu ve yokluk durumlarında ortaya çıkar. Buna göre nesnenin arzulanma durumu onun değerini belirlemektedir. Bir nesnenin betimlenmesi, gerçek dünyadaki varlığı ya da kendi içindeki oluş durumu birbirinden farklıdır. Nesne değerin var olmasında bir rol sahibi olsa da asıl etmen öznedir ve nesne değerin kazanılmasında ya da ortaya konmasında araçtır.

Değer bu açıdan bakıldığında bağlam içinde var olur. Bu bağlamın oluşumu öznenin yarattığı bir evren ile ilintilidir. Burada öznenin dış dünya bilgisi ve sahip olduğu art alan da devreye girer. Böylece bir dünya var olur. Bu dünyanın gerçek mi yoksa bilişsel düzeyde var olan bir benzeşi mi olduğu kesintisiz göstergebilimin konusudur.

Değer yapısının da var olduğu anlatı izlencesini, metinde biçimlendiren dört kiplik bulunmaktadır: /İstemek/, /bilmek/, /zorunda olmak/ ve /muktedir olmak/. /İstemek/ kipliği özne ve nesne ekseninde, /zorunda olmak/ ve /bilmek/ gönderen ve gönderilen ekseninde, /muktedir olmak/ ise yardımcı ve engelleyen ekseninde dağılmıştır. Bu kiplik kavramları öznenin varoluşunu tanımlamaktadır.

Anlatı *eyletim*, *edinç*, *edim* ve *yaptırım* aşamalarından oluşmaktadır. Bu aşamalar *anlatı izlencesinin* evreleri olarak adlandırılır. Bu aşamaları Greimas anlatı izlencesi üzerinde aşağıdaki biçimde göstermiştir:

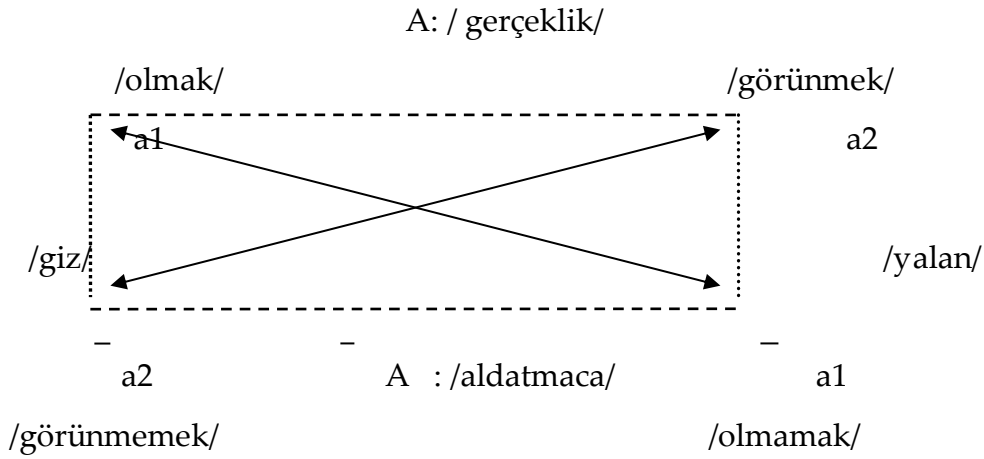
Eyletim	Edinç	Edim	Yaptırım
<i>Yaptırtmak</i>	<i>Yapmanın oluşu</i>	<i>Oldurum</i>	<i>Olmanın durumu</i>
Gönderen ile işlemci özne arasındaki ilişki	İşlemci özne ile işlemler (kipsel nesne) arasındaki ilişki	İşlemci özne ile durumlar (yani değer nesnelere) arasındaki ilişki	* gönderen ile işlemci özne arasındaki ilişki. * gönderen ile durum öznesi arasındaki ilişki
<i>Bildirmek</i> (nesne ve değerler hakkında bilgi)			
<i>Bilmesini istemek</i> <i>Yapmasını istemek</i> (<i>inandırmak</i>) <i>Yaptırtmak</i>	<i>Yapmak-zorunda olmak</i> <i>Yapmak-istemek</i> <i>Yapmaya-muktedir olmak</i> <i>Yapmayı-bilmek</i>	<i>Yapmak</i>	<i>İnandırmak</i>
İkna edici tutum			Yorumlayıcı boyut
Bilişsel boyut	Edimsel boyut	Edimsel boyut	Bilişsel boyut

Tablo 1: Anlatı İzlenesinin Evreleri (Akt. Günay, 2004: 38).

Eyletim aşamasında inandırma bilgi, istek ve güç aracılığıyla gerçekleştirilir. Bilgi aracılığıyla inandırma bilimsel kanıtlamada gerçekleşir. İstek durumunda baştan çıkarma, güçte ise korkutma ya da kışkırtma söz konusudur (Yücel, 2005: 167). Greimas (1983: 53) edinç ve edim aşamalarını birlikte ele almıştır. Edim aşaması anlatsal düzen hakkında bilgi sağlar. İzlenenin kahramanı ile ilişkili sına, deneme, ve zorlu görev gibi durumların var olduğu aşamadır. Kahramanın görevini tamamladığı varsayılır ve öznenin kendi halindeki durumu edim öznesi ya da işlemci özne olarak gerçekleşir. Bu aşamada dönüştürücü işlemler söz konusudur. Bu bağlamda gerçekleşme olması için kahraman ya kahramanlar kipsel edinçten etkilenmelidir (Kıran ve Kıran, 2013: 384). Bu aşamalar bir metin içerisinde yer alan izleneye ya da izleneleri ortaya koymaktadır. Öznenin kendisine sorduğu soruyla başlayan bu süreç gönderen ve işlemci özne arasındaki olmanın durumu ile son bulmaktadır.

Temel yapı da ise *göstergebilimsel dörtgen* bulunmaktadır. *Derin düzey* anlamlandırmanın temel yapısını düzenlemektedir. Belirli bir düzeye indirgenmiş halini, uzamsallaşmış düzeye, *göstergebilimsel dörtgende* gösterir. *Göstergebilimsel dörtgen* temelini anlambilimden almaktadır (Courtés, 1976: 56) ve bir *ulamlama* şeklidir. Karşılıklı

ilişkilerin ve zıtlıkların, içermelerin düzenlendiği yer ve, bir anlambilimsel ulam olarak, yapısıdır. Metnin görünmeyen yüzeyindeki anlamlandırmaları ve karşıtlıkları ortaya koyar. (Fontanille, 1999: 3). Göstergebilimsel dörtgen yüzeysel yapıda bulunmayan, bağlam içerisinde anlamı ve görünmeyen anlamlandırmayı ortaya çıkaran bir yapıdır (Günay, 2002: 190). Soyut yapılar sadece bağlam içerisinde değerlendirilerek ve karşıtlıklardan yola çıkılarak ortaya konabilir:

Göstergebilimsel dörtgende simgesel ulamlar ve anlamsal ulamlar birlikte yer almaktadır. Simgesel ulamlardan anlamsal ulamlara boşluklar oluşmaktadır. Bu boşluklar sözdizimsel boşluklardır ve ilgili yapılara anlamsal değerler yüklenir (İşeri, 2008: 127). Tutku yapılarında ise karşıtlıklar yerini gerilimlere bırakmıştır. Tutkuların temelinde varolma ya da hiçlik kavramlarının yer aldığı söylenebilir (Çomak, 2021: "37). Böylece anlatsal göstergebilimde karşıtlıklar yer alırken tutku göstergebiliminde öznenin varlığı üzerinden ilerlenmektedir. Bunun nedeninin tutkulara yön veren şeyin kılığlar, gerilimler ve psikolojik dürtüler olduğu söylenebilir.

Araştırma yöntemi

Çalışma nitel araştırma yöntemiyle yapılandırılmıştır. Metnin çözümlenmesinde göstergebilim kuramı kullanılmıştır. Göstergebilim çözümleme nesnesi üzerinde araçlar sunar. Derinden yüzeye doğru üretim, yüzeyden derine doğru ise katmanlı bir yapı olarak bir çözümleme süreci ortaya koyar.

Çalışmada Mehmet Rauf'un Eylül adlı romanı rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve göstergebilimin yöntemlerinden faydalanılarak çözümlenmiştir. Çalışmanın amacı ve bağlamı doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Metnin anlam evreni söylemsel, anlatsal ve temel yapıda nasıl bir görünüm sunmaktadır?
- 2) Metnin kahramanlarının içinde buldukları duygulanımı saklamaları ve ortaya

koyma isteği nasıl gerçekleşmiştir?

Bulgular

Metin uzamsal değişim ve etkileri göz önünde bulundurulduğunda iki kesite ayrılmaktadır. Kesitleme için uzamın seçilmesinin nedeni uzam değişikliği ile eyleyenlerin bir kırılma yaşamasıdır. Zamansal değişim eyleyenlerin hayatlarını değiştirmekte; ancak bu değişim beraberinde hem esenlikli hem esenliksiz durumları getirmektedir. Birinci kesit Suad ve Süreyya'nın bağ evinde yaşamaya başlamaları ile başlamakta, bağ evinden taşınmaya karar vermeleriyle bitmektedir. Başlangıç kesitinde /bilmek/, /istemek/ ve /zorunda olmak/ kiplikleri bulunmaktadır. Suad ve Süreyya içinde buldukları durumu/ bilmek/te, değiştirmeyi /istemek/te ve bir kırılma olana kadar da bu durumu yaşamaya /zorunda olmak/tadır. Süreyya bu kesitte edim aşamasına geçerek isteklerini gerçekleştirmektedir.

İkinci kesitin başlangıcı Suad ve Süreyya'nın hayal ettikleri eve taşınmasıyla başlamakta, bir diğer keşide göre içinde farklı dönüşümler barındırmakla birlikte, Necib ve Suad'ın yanan evin içinde kalmaları sonucu ölmeleriyle bitmektedir. Bu kesitte Suad işlemci özne konumundadır. İşlemci özne olarak Suad (Ö1), Necib'e (Ö2) yönelmekte, Süreyya (Ö3) ile olan ilişkisini ve hayatını etkilemektedir.

Söylemsel yapılar

Uzamsallaşma

Metinde uzam Süreyya'nın ailesinin bağ evi ve yalıdır. Bağ evi evde yaşayan, Süreyya'nın babası ve Fatih bey dışında, herkes tarafından sıkıcı bulunmaktadır. Ev gerçek bir uzam olan İstanbul'un Bakırköy ilçesinde yer almaktadır. Şehre uzak olarak tanımlanmıştır. Süreyya, uzamdan memnun değildir. Bağ evini "bir taş ocağına benzeyen", "Allah'ın kırı", ve çöl olarak tanımlamaktadır. Bu nitelermelerden dolayı bağ evi esenliksiz bir uzam görünümü sergilemektedir. Babasıyla ve ailesiyle yaşamayı istemektedir. Yaşamak istediği hayatı kendisine babası verememektedir. Suad'ın babasından para istemesi sonucu hayal ettikleri deniz kenarındaki eve kavuşmuşlardır. Bu değişim bir kırılma noktasıdır. Uzamın değişmesiyle birlikte kesit de değişmiştir. Uzam artık bir yalıdır. Deniz kenarında ferah, geniş ve rahatlatıcıdır. Ancak sonrasında Suad ve Necib'in yasak aşkıdan dolayı, taşıdığı olumlu nitelermelere rağmen esenlikli uzamdan esenliksiz uzama dönüşecektir.

Kesit 2'de Süreyya yeni bir hayata başlamakla birlikte istediği ve hep arzuladığı denize kavuşmuştur. Süreyya için esenlikli bir uzam vardır. Evde genelde tek başına kalan Suad için ise uzamın esenliksiz olduğu, Necib ile yaklaşmasının bu esenliksizliği pekiştirdiği söylenebilir.

Zamansallaşma

Metinde zamansallaşma, yaşanmış zaman üzerinden anlatılmaktadır. Yaşanmış zaman geçmiş zamana gönderimde bulunmaktadır. Yaşanmış ve bitmiştir. Bu durumda öykü

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

zamanı olarak geçmiş zaman kabul edilebilir. Her iki kesitte de zamansallaşma bu bağlamda gerçekleşmektedir. Birinci kesitte yer alan;

“Suat, Ben oynamam, bakarım diye masaya oturdu. Necip, Hacer, Süreyya oynamaya karar verdiler. Onlar oynarken seyrediyordu, birden o kadar dalmış, gözlerinin önündeki şeylere dikilen bakışı onları görmeyerek başka alemlere o kadar uzayıp gitmişti ki kendinin orada olduğunu oyun bittiği zaman fark etti” (sayfa 35).

İkinci kesitte yer alan;

“Bundan sonra geçirdiği günler, birkaç günün kabusundan sonra birçok senelerden beri tanımadığı, ferahlık dolu bir hayat oldu” (Sayfa 132).

örnekleri zamansallaşmayı göstermektedir. Olayların yaşandığı zaman düşsel değil gerçektir. Metin içerisinde belirtildiği gibi 1 yıllık gibi bir sürede geçmektedir.

Zamansallaşma anlatsal göstergebilimde bu şekilde ele alınırken tutku göstergebiliminde ise zamansallık anlam ile ilişkilendirilmekte ve anlamı var ettiği düşünülmektedir. Eylül romanda zamansallaşma geçmiş, şimdi ve gelecek üzerinden gerçekleşmektedir. Sözceleme zamanı *şimdi*dir. Sözce zamanı ise farklıdır. Buna bağlı olarak sözceleme ve sözce düzeylerindeki kişi, zaman ve uzam da farklılık göstermektedir (Çomak, 2021: 142). Zamansallaşma anlatsal göstergebilimden farklı olarak tutkuda sözceleme ve sözce düzeylerindeki farklılıkları bağlamında da ele alınmaktadır.

Eylül romanında geçmiş, şimdi ve gelecek zamanları etkileşim halinde bulunmakta, ben-şimdi- burada merkezli sözceleyen ve sözcelenen bağlamında oluşturulmaktadır. Zaman her iki boyutta da kendini ortaya koymaktadır. Tutku göstergebilimi açısından Eylül romanında zamansallaşma sözce ve sözceleme düzeyinde aynı değildir (Çomak, 2021:145). Sözceleme düzeyinde geçen bir zaman sözce düzeyinde aynı bağlamda ve anlamda değerlendirilmemektedir. Zamansallaşmanın ait olduğu an tutkuyu etkilemekte, bu durumda zaman- tutku ilişkisini ortaya koymaktadır. Sürece ayrıca zamansallaşmayla ilişkili olarak esenlikli- esenliksiz olma ve bunların zamana ve zaman algısına yansması da söz konusudur.

Bununla birlikte Eylül romanında mevsiminde zamansallaşmaya katkıları vardır. Süreçte zamana yayılma söz konusudur. Romanda mevsim üzerinden zamansallaşma bir süreç ve akış içermektedir. Zamanın, örneğin, şimdiyi gösterebilmesi için bir uzama ihtiyaç duyulmaktadır. Bu uzam da eyüldür. Romandaki kaygı bu mevsim ile birlikte anılmaktadır. Kaygı romanda sadece kişilerde değil aynı zamanda mevsimde de görülmektedir (Çomak, 2021: 146).

Eyleyenselleşme

Metinde beş özne ve bir nesne bulunmaktadır. Metindeki öznelere şu biçimde gösterebiliriz:

Ö1: Suad

Ö2: Necib

Ö3: Süreyya

Ö4: Hacer

N1: Yalı

N2: Aşk

Metin incelendiğın yüzey yapıda yer alan eyleyenler betisel özellikleriyle var olmaktadır. Ö1 birinci kesitte sadık ve güvenilir bir eş olarak betimlenirken, ikinci kesitte sadakatsiz ve aşık olduğu adamın peşinden giden bir kişidir. İçindeki aşk, tutku ve isteğe engel olamamakta ve bununla birlikte acı, keder ve hüznü yaşamaktadır. Yaşadıklarından ve hissettiklerinden dolayı derin bir acı çekmektedir. Kesit 1 ve kesit 2'de yer alan Ö1'in eyleyensel dönüşümü bu biçimdedir. Ö2'nin yüzey yapıda yer alan betisel özelliklerinin de Ö1 ile benzer olduğu söylenebilir. Ö2, Ö1'e göre metinde daha istekli ve duygularını rahatça ifade edebilen bir görünüm sergilemektedir. Ö3 ise, Ö1 ve Ö2'den bağımsız olarak kendi kurduğu ve hayal ettiği dünyada yaşamakta, Ö1'in kendisine karşı olan duygularından şüphe duymamaktadır. Ö4'ün ise Ö1 ve Ö2 arasındaki yasak aşkı bildiği söylenebilir.

Anlatısal Yapılar

Birinci kesitte ve ikinci kesitte Ö1'in değer nesnesi değişmektedir. Ö1 ve Ö2 bu metinde işlemci özne konumundadır. Çünkü birbirlerine yaklaşımları ve yaşadıkları acı, keder ve kaygı anlatısal yapı bileşenlerinde değişime yol açmakta bu da bir anlatı içerisindeki eyleme geçen eyleyen kavramının durumunu değiştirmektedir. Bu süreç öznenin varlığını sabitlese de eylem boyutundaki etkilerini değiştirmektedir.

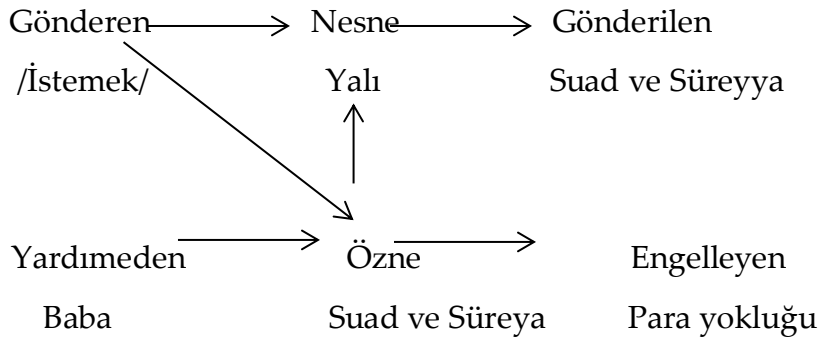
Birinci kesitte Ö1 kendinde var olan kiplikleri sorgulamakta ve bunlara sahip olduğunu düşündüğünde harekete geçmektedir. Bunun sonucunda kendisine Ö3 destek olmakta, Ö2 ise bir etken davranış sergilememektedir. Ö1 nesnesinden ayrıdır. Değer nesnesinin oluşum sürecinde, her ne kadar bir nesne arzulamaz gözükse de bağlamın etkisiyle değişim gösterip, kipliklerin de yardımıyla değer nesnesine yönelmiştir. İlk başta değer nesnesi durum nesnesi boyutundayken, kipliklerin tamamlanması sonucunda (yalı değer nesne- N1) olmuş ve özne tarafından arzulanmıştır. Özne, nesnesinden ayrıken (Ö1 U N1), kesitin sonunda nesneye ulaşmaktadır. Böylece ilk başta nesnesinden ayrışırken, birinci kesitin sonunda bağlaşıklık duruma (Ö1 ∩ N1) geçmiştir. Tüm bu anlatılan izlencesi bir formül üzerinde şu biçimde gösterebiliriz:

$$Aİ= [Ö1 \longrightarrow (Ö1 \cup N1) \longrightarrow (Ö1 \cap N1)]$$

İkinci kesitte değer nesne tamamen değişmekle birlikte artık soyut bir kavrama dönüşmektedir. Aşk istense de istenmese de, /istemek/ kipliği, var olan ve değişmeyen soyut bir duygulanımdır. İçeriği gereği, özneyi nesneleştirir. Özne nesnesi olarak gördüğü bu duygulanım karşısında nesneye dönüştüğünün farkına varmayabilir. Ancak her ne bağlam içerisinde olursa olsun bilişsel düzeyde etki eden tutku, *anlatı izlencesinde* de öznenin nesnesine ulaşmasında etkindir. Diğer bir deyişle özneyi yönlendiren, kipliği biçimlendiren tutkudur. İkinci kesitlemede Ö1, nesnesi olan aşka ulaşmak istemektedir. Bunun için kendinde olan kiplikleri sorguladığında, en başta muktedir olma kipliğinden yoksun olduğu görülür. Ö2'den kaçınması ve nesnesi değer nesnesi olsa da durum nesnesi olarak görmesi bunun göstergesidir. Bu kesitte işlemci özne olarak Ö2 yer almaktadır. Her ne kadar kendisini nesnesine yönlendirmede Ö2 etken olsa da Ö1'de /muktedir olma/ kipliğinin ortaya çıkması kendi "ben"liği ile ilgilidir.

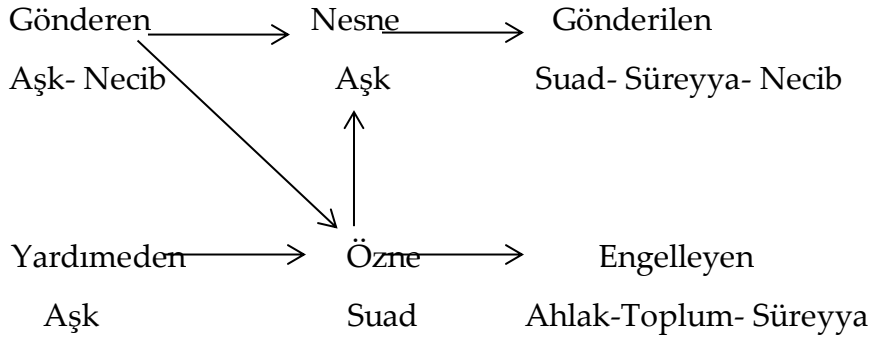
$$A\bar{I} = [\bar{O}2 \longrightarrow (O1 \cup N2) \longrightarrow (O1 \cap N2)]$$

Birinci kesitte Ö1 ve Ö3, kendilerindeki dört kipliği sorgulayıp bu kipliklerin kendilerinde olup olmadığını irdelemişlerdir. Dört kipliğinde kendilerinde olmalarından dolayı nesnelere yönelmişlerdir.

Ö1 ve Ö3 nesnelere ulaşmak için para yokluğu, engelleyen, çekmektedir. Bu yokluğu Suad'ın babası gidererek eyleyenler çizgesinde yardımeden konumunda bulunur. Özneleri güdüleyen ise içlerinde buldukları bağlamdan uzaklaşma isteğidir. Bu duruma /istemek/ kipliği de denilebilir. Söz konusu nesneye ulaşma durumunda ya da ulaşamama durumundan, gönderilen, da yine Ö1 ve Ö2 etkilenecektir.

Kesitleme 2'nin eyleyenler çizgesinde ise eyleyen rolleri değişmektedir. Birinci kesitten temel farklılık bu kesitlemede toplumsal yargılar, ahlak ve gündelik yaşamın getirdiği davranışlar söz konusu olmaktadır. Şimdi bunları eyleyenler çizgesinde görelim:

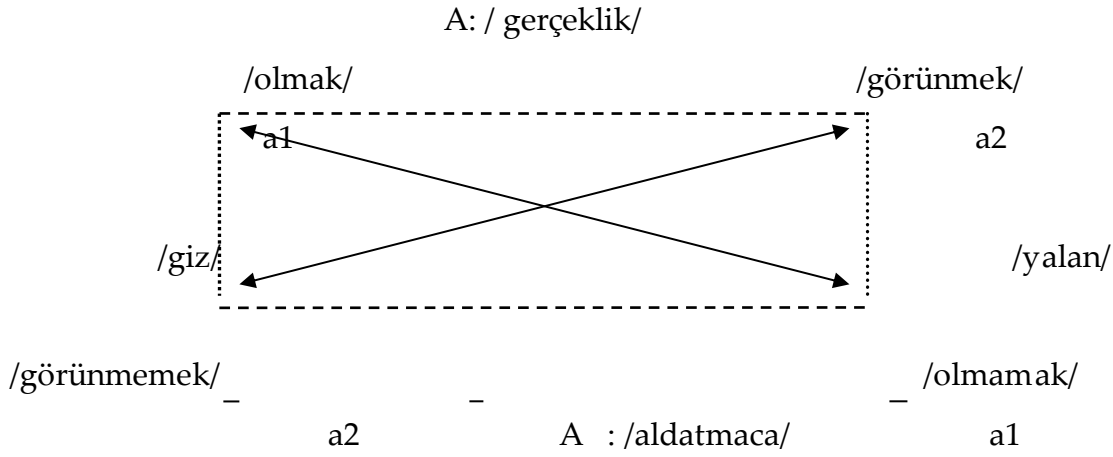
Ö1, nesnesi olan aşka ulaşmayı istemek ya istememekte kararsızdır. Bu kararsızlığına etki eden kiplik /muktedir olmak/tır. Bu kipliği aştıktan sonra /istemek/ kipliğinin de etkisiyle nesnesine yönelmiştir. Aşk, bu kesitlemede öznenin yardımedenidir. Gönderen ise aşk ve Necib'tir. Bu sayede özne nesnesine yönelir. Bu durumdan etkilenen, gönderilen, Suad, Süreyya ve Necib'tir. Suad, Necib ile bir aşk yaşarsa bundan hem kendisi hem Necib hem de kocası Süreyya etkilenecektir. Öznenin aşka ulaşmasındaki engel ise bu yasak aşkı dolayısıyla tehlikeli kılan ve yanlış olarak gösteren ahlak, toplum ve Süreyya'nın varlığıdır.

Temel Yapı

Metnin ana izleği "aşk"tır. Bu aşk Suad ve Necib'in engelleyemedikleri, karşı koyamadıkları, her ne kadar toplumsal yapıya aykırı olduğunu bilseler de engelleyemedikleri bir duygulanımdır:

"Fakat Necib'in gözleri kendinden kaçıyor, buluşsa bile bunlar bir taş ruhsuzluğuyla kararıyordu. Ah ne olursun? Başka ne yapayım? Yemin ederim ki serbest olsam..." (sayfa 224).

Sözcelerinde de görüldüğü üzere bir aşk var olmakta ama bu aşk yokmuş gibi davranılmakta, yalanlanmaktadır. Ö1, aşkı hissetmekte, Ö2'nin duygularını bilmekte ama kendini sınırlamaya çalışmakta, aynı zamanda bu duygusunu inkar edip olmadığı gibi görünmeye çalışmaktadır. Bu süreç hem kendisini hem de etrafındaki diğer kişileri kandırmaya yöneliktir. Bir şey hem varsa hem de yok gibi davranılıyorsa ortaya yalan çıkmaktadır. Bir gerçeklik olmakta, bu gerçeklik olan ve görünen bir bağlamda kendini göstermektedir. Gerçekte bir aşk vardır. Bunun var olması görünebilirlik demektir. Görünenin olmayan gibi davranılması yalan, saklanmaya çalışılması ise gizdir. Necib ve Suad arasındaki aşkın görünmemeye ve olmamaya, olduğu halde, durumları aldatmacadır. Tüm bu anlatıların göstergebilimin temeli olan göstergebilimsek dörtgende gösterimi ise şu biçimdedir:

Göstergebilimsel dörtgen belirli anlam bütünlüklerine uygulandığında, soyut olma iddialarının aksine, elle tutulur bir somutluk kazanmaktadır. Elde edilen eklemelerden yola çıkılarak ortaya kolaylıkla takip edilebilecek somut veriler çıkmaktadır. Anlam evreni tek bir göstergebilimsel dörtgenden ziyade birden fazla göstergebilimsel dörtgenden oluşmaktadır. Bu göstergebilimsel dörtgenler birbirinden türeyen ve birbirini tamamlar niteliktedir (Yücel, 2015, s.137-138). Bu yapı sayesinde bir metni oluşturan anlamın katmanları ve metnin yüzeyinde değil ama derininden yüzeyine çıkan bir biçimde tüm anlamlandırmalar ortaya konabilir.

SONUÇ

Çalışmada göstergebilimin yazınsal göstergebilim yönteminden faydalanılarak ilgili metin çözümlenmiştir. Bu bağlamda metnin yapısı göstergebilimin çözümleme aşamaları doğrultusunda ele alınmıştır. Ö1 (Suad) içindeki duygulanım, aşk, ile savaşı ve sonuç olarak buna yenilip durum nesnesi olarak var etmeye çalıştığı tutkusuna yönelip onu bir değer nesnesi haline getirmiştir.

Metinde Ö1'in değer nesnesine yönelmek için dört kipliği de sahip olduğu, bunlarla birlikte artık var olan aşkı saklamaktan vazgeçip değer nesnesini ortaya koyup, /giz/ ve /yalan/ olmaktan çıkardığı saptanmıştır. Metnin kırılma noktasının, bir anlamda uzam değişimi olduğu, bu sayede ferah bir ortama geçmekle birlikte, Ö3'ün daha kendine döndüğü, Ö2 ve Ö1'in ise birbirlerine dönük bir yönelim sergiledikleri saptanmıştır. Metin içerisinde var olan temel yapılar göstergebilimsel dörtgenden faydalanılarak oluşturulup açıklanmıştır. Bu sayede metnin en derin tabakasına inilip anlamlandırma soyut yapıların somutlaştırılmasıyla gerçekleşmiştir.

Çalışmada zamansallaşmanın tutku göstergebilimindeki yerine de değinilmiştir. Böylece göstergebilimin çıkış noktası olan anlatsal göstergebilim ile günümüz göstergebilim çalışmalarından olan tutku göstergebilimine değinilerek her iki açıdan çözümlemeye yaklaşılmaya çalışılmıştır. Anlatsal göstergebilimde zamansallaşma sözcedeki biçimbirimler ve anlamlandırma boyutu üzerinden ele alınırken, tutku

göstergebiliminde, genel olarak söylemek gerekirse, sözce ve sözceleme düzeylerinde, bu düzeylerin tutkuya etkisi ve varoluş zamanı- deney zamanı bağlamında ele alınmaktadır. Tutku zamansallaşma ile ortaya çıkmaktadır ve bitimsizdir. Zamanda genişleme ve yoğunlaşma süreçlerini meydana getirir. Varoluş- deney zamanları birbirini bütünlemektedir.

KAYNAKÇA

Ablali, Driss (2003), **La Sémiotique Du Texte: Du Discontinu Au Continu La Sémiotique**

Du Texte, L'Harmattan, Paris.

Bertrand, Denis (2000), **Précis De Sémiotique Littéraire**, Editions Nathan, Paris Her.

Courtés, Joseph (1976), **Introduction À La Sèmiotique Narrative Et Discursive Méthodologie et Application**, Hachette, Paris.

Çomak, Melih (2018), "Tahsin Yücel'in Ben ve Öteki Kitabındaki Öykülerin Göstergebilimsel Çözümlemesi" **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Çomak, Melih (2021), "Eylül Romanında Kaygının Tutku Göstergebilimi Açısından Zamansallaşması", **Modern Türk Edebiyatı Yazınsal Göstergebilim Çözümlemeleri**, (Edit. Funda Uzdu Yıldız), Günce Yay., Ankara, 137-161.

D'Entrevernes, Group (1979), **Analyse Sémiotique Des Textes**, Presses Universitaires de

Lyon, Lyon.

Fontanille, Jacques (1999), **Sémiotique Et Littérature Essais De Méthode**. Presses Universitaires de France, Paris.

Greimas, Algirdas Julien & Courtés, Joseph (1979), **Sémiotique Dictionnaire Raisoné De La Théorie Du Langage**, Classiques Hachette, Paris.

Greimas, Algirdas Julien (1973), "Un Problème de Sémiotique Narrative: Les Objets De Valeur", **Langage**, (8) 31, s. 13-35.

Greimas, Algirdas Julien (1983), **Du Sens II Essais Sémiotique**, Editions du Seuil, Paris.

Günay, Veli Doğan (2002), **Göstergebilim Yazıları**, Multilingual Yay., İstanbul.

Günay, Veli Doğan (2004), "Fransız Göstergebiliminde Yeni Açılımlar", **Dilbilim**, s. 29-46.

Günay, Veli Doğan (2013), **Metin Bilgisi**, Papatya Yay., İstanbul.

Hébert, Louis (2013), "Introduction À L'Analyse Des Textes Littéraires: 41 Approches".

<http://www.signosemio.com/documents/approches-analyse-litteraire.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.09.2022)

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

- Hjelmslev, Louis (1966), **Prolégomènes À Une Théorie Du Langage**, (Çev. Anne-Marie Leonard), Les Editions de Minuit, Paris.
- İşeri, Kamil (2008), “Yüz Akı Adlı Metnin Göstergebilimsel Çözümlemesi”, **Modern Türklük Araştırma Dergisi**, 5(3), s.117-139.
- Kalelioğlu, Murat (2021), “Göstergebilim Kuramının Genel Bir Değerlendirmesi, Türkiye’deki Yeri ve Önemi” *Söylem Filoloji Dergisi*, 6(1), s. 189-200.
- Kıran, Zeynel & Kıran, Ayşe (2013), **Dilbilime giriş**, Seçkin Yay., Ankara.
- Rauf, Mehmet (2019), **Eylül**, Can Yay., İstanbul.
- Schmitt, Michel P. & Viala, Alain (1982), **Savoir-Lire Précis De Lecture Critique**, Didier, Paris.
- Uzdu Yıldız, Funda, Çapan Tekin, Sibel, Tülü, Tuğba (2018), Sabahattin Kudret Aksal’ın Hovarda Adlı Öyküsüne Yönelik Göstergebilimsel Bir Çözümleme”, **Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 11.
- Yücel, Tahsin (2005), “Sanma, Bilme, İnanma”, **Dilbilim**, S.13, s. 165-174.
- Yücel, Tahsin (2015), **Yapısalcılık**, Can Yay., İstanbul.